

Dr. Franjo Tuđman u okviru hrvatske historiografije, Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanoga u Hrvatskom institutu za povijest u Zagrebu 10. i 11. prosinca 2009., urednica Vijoleta Herman Kaurić, Hrvatski institut za povijest, Zagreb i Hrvatski institut za povijest — Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, Zagreb, 2011., 580 str.

Zbornik radova *Dr. Franjo Tuđman u okviru hrvatske historiografije* nastao je kao rezultat istoimenoga znanstvenog skupa održanoga prije tri godine u »Zlatnoj dvorani« Hrvatskoga instituta za povijest u Zagrebu u povodu obilježavanja desete obljetnice smrti dr. Franje Tuđmana, povjesničara i prvoga predsjednika Republike Hrvatske.

Dr. Franjo Tuđman kao političar u hrvatskoj je javnosti dvojako percipiran. Neki mu odaju priznanje kao odlučujućem čimbeniku u stvaranju samostalne hrvatske države, a drugi mu nastoje umanjiti važnost kritizirajući njegov način vođenja države (1990-ih godina). U Zborniku radova naglasak je stavljen na njegov rad kao povjesničara, premda, kako tvrdi akademik Stančić, nije moguće odvojiti njegovo djelovanje kao povjesničara i političara, što je jasno vidljivo u nekoliko tekstova u Zborniku.

Zbornik sadrži dvadeset i dvije rasprave, od kojih je sedamnaest posvećeno Tuđmanovim interpretacijama, ocjenama i pogledima na prijelomne povijesne događaje i osobe. U tri rasprave autori analiziraju njegovo poimanje nacionalnog identiteta, nacionalnog pitanja, nacionalne države te samoodređenja naroda. Dva preostala rada funkcioniraju samostalno. Prvi donosi portret Franje Tuđmana kao

prvog ravnatelja Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske (danas: Hrvatski institut za povijest), a drugi, posljednji po slijedu, bibliografiju Tuđmanovih radova i radova o Tuđmanu.

Zbornik počinje prilogom Mire Kolar Dimitrijević »Franjo Tuđman i organizacija rada u Institutu za historiju radničkog pokreta Hrvatske od 1961. do 1967.« (str. 9-40) u kojem se iznose brojni podatci o Tuđmanovoj ulozi ravnatelja te njegovu uklanjanju s čelnoga mjesta pod optužbom da je Institut pretvorio u žarište nacionalističkog djelovanja.

Nikša Stančić se u radu »Dr. Franjo Tuđman između politike i povijesti: povijesna predodžba o hrvatstvu i jugoslavenstvu, slavenstvu i internacionalizmu« (str. 41-58) osvrće na središnje teme Tuđmanova istraživanja, tj. na političke ideje i programe 19. i 20. stoljeća. Autor ističe kako je u prvom razdoblju djelovanja Tuđman bio dio glavne struje onodobne hr-

vatske historiografije s primjetnom dozom neovisnosti koja je kulminirala u interpretaciji sporazuma Cvetković—Maček, odstupajući od tadašnjih službenih ideologiziranih ocjena. Nakon isključenja iz Saveza komunisti Hrvatske te odlaska iz Instituta, iz Tuđmanovih su se radova sve češće mogle iščitavati političke poruke.

U radu »Povjesničari koji proriču unatrag i povjesničari koji pišu buduću povijest« (str. 59-77) Miroslav Tuđman u sedam točaka (tvrdnji) analizira pitanje prirode i uloge povijesnoga znanja i povijesne znanosti da bi objasnio kako je dr. Franjo Tuđman poznavajući povijest i razumjevši ju kao neiscrpno vrelo primjera iskorištenih i propuštenih prilika, odnosno kao znanje za akciju i oblikovanje budućnosti, uspio ostvariti težnju za stvaranjem samostalne hrvatske države.

U tekstu Alberta Binga »Franjo Tuđman i samoodređenje naroda« (str. 79-87) iznesena je geneza Tuđmanova gledanja na koncept samoodređenja naroda u rasponu od Lenjinova marksističkog poimanja, kojeg se, tvrdi autor, nije uspio potpuno osloboditi kao središnje teme svojih promišljanja do vlastitoga političkog angažmana kao prvoga demokratski izabranog predsjednika Republike Hrvatske.

Blok šest tema koje obuhvaćaju razdoblje Prvoga svjetskog rata i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslavije otvara rad Stjepana Matkovića »Prvi svjetski rat u djelu dr. Franje Tuđmana« (str. 89-101). Autor zaključuje kako je Prvi svjetski rat za dr. Tuđmana bio prekretnica u geopolitičkom smislu koja je temeljito promijenila smjer moderne europske povijesti s dalekosežnim posljedicama za sudbinu Hrvata.

Na Matkovićev tekst nadovezuje se prilog Zlatka Matijevića »Svjetski rat i Hrvati«, dr. Franjo Tuđman o Pilarovu promišljanju hrvatske politike u uvjetima Prvoga svjetskog rata (1915.)« (str. 103-124). Autor raščlanjuje dijelove Pilarove brošure *Svjetski rat i Hrvati*, objavljene pod pseudonimom Dr. Juričić, na koje se dr. Tuđman osvrnuo u knjizi *Hrvatska u monarhističkoj Jugoslaviji 1918.—1941.*, I. (Zagreb, 1993.).

Mato Artuković u radu »Ocjena Hrvatsko-srpske koalicije i Svetozar Pribičević u djelu dr. Franje Tuđmana« (str. 125-143) ističe da je Tuđmanova ocjena kako je Hrvatsko-srpska koalicija na čelu sa S. Pribičevićem imala za cilj žurno i bezuvjetno ujedinjenje hrvatskih zemalja s Kraljevinom Srbijom (1918.) na osnovi državnog centralizma i srpskog hegemonizma znanstveno utemeljena.

Tuđmanovu ocjenu Stjepana Radića donosi Hrvoje Čapo u prilogu »Stjepan Radić u djelima dr. Franje Tuđmana« (str. 145-164).

U prilogu Zdravka Dizdara »Dr. Franjo Tuđman o ustrojstvu i djelovanju represivnog sustava režima monarhističke Jugoslavije na području Hrvatske (1918.—1941.)« (str. 165-210) analizira se Tuđmanova ocjena međuratnoga jugoslavenskog represivnog sustava i njegovih glavnih nositelja.

Krešimir Regan u članku »Ocjena sporazuma Cvetković—Maček i državnog udara 27. ožujka 1941.« (str. 211-236) prikazuje povijesne okolnosti koje su dovele do uspostave Banovine Hrvatske (1939.) i državnoga udara kojim je srušena vlada Cvetković—Maček, koja je potpisala pristupanje Kraljevine Jugoslavije Trojnom paktu (1941.).

Tematski blok posvećen Drugom svjetskom ratu otvara rad Anđelka Mijatovića »Drugi svjetski rat u Hrvatskoj i Jugoslaviji u djelima dr. Franje Tuđmana« (str. 237-248). Autor na temelju raščlambe Tuđmanovih knjiga, studija, enciklopedijskih tekstova i izlaganja zaključuje kako se Tuđmanovi radovi mogu podijeliti na one koji ne izlaze iz »mainstreama« nekadašnje jugoslavenske historiografije i one koji svojim znanstvenim pristupom napuštaju okvir marksističko-dogmatske interpretacije povijesti.

Naslanjajući se na prethodnu temu Branko Dubravica u prilogu »Razvoj vojske antifašističke Hrvatske u djelima dr. Franje Tuđmana« (str. 249-262) ističe da je dr. Tuđman u svojim radovima dokazivao brojčano iznadprosječan hrvatski doprinos stvaranju Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda.

Povijesti Nezavisne Države Hrvatske posvećena su dva priloga: »Tuđmanova ocjena represivnosti ustaškog pokreta« (str. 263-278) Davora Kovačića i »Nezavisna Država Hrvatska i žrtve Drugoga svjetskog rata u povijesnim istraživanjima Franje Tuđmana« (str. 279-312) Marija Jareba. D. Kovačić naglašava da je prema Tuđmanovu mišljenju Nezavisna Država Hrvatska bila samo jedan od kamenčića ugrađenih u širi mozaik njemačkih i talijanskih revizionističkih i imprijalističkih planova te da se stoga morala prilagodavati političkim interesima svojih saveznika. M. Jareb ističe da je dr. Tuđman pridavao veliku pozornost ratnim žrtvama i pobijanju mita o genocidnosti hrvatskoga naroda.

Nikica Barić u prilogu »Prvi hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman o jugoslavenskom predsjedniku Josipu Brozu Titu«

(str. 313-340) piše o pozitivnom odnosu dr. Tuđmana prema J. Brozu Titu, vođi jugoslavenskih komunisti. Autor se osvrće i na Tuđmanova nastojanja oko »nacionalne pomirbe« radi prevladavanja ideoloških podjela u hrvatskom nacionalnom korpusu.

Petar Strčić u raspravi »Pogledi Franje Tuđmana do 1971. godine o radničkom pokretu u Hrvatskoj, KPH/SKH (KPJ/SKJ), NOP-u/NOR-u, komunizmu i socijalizmu (Kratki pregled)« (str. 341-359) prikazuje Tuđmanov profesionalni puta s obzirom na odabir istraživačkih tema.

Na temelju neobjavljene arhivske građe iz Osobnog fonda V. Bakarića Dino Mujadžević u prilogu »Sukob Vladimira Bakarića i Franje Tuđmana 1961.—1967.« (str. 361-369) analizira stajališta V. Bakarića o Franji Tuđmanu kada je bio na čelu Instituta za historiju radničkog pokreta.

U prilogu »Dr. Franjo Tuđman, Jugoslavenska/Hrvatska akademija i Matica hrvatska« (str. 371-380) Dubravko Jelčić opisuje suradnju dr. Tuđmana od povratka iz Beograda u Zagreb početkom šezdesetih godina prošloga stoljeća s Jugoslavenskom akademijom znanosti i umjetnosti (danas: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti) i Maticom hrvatskom. Autor prikazuje i okolnosti u kojima je spriječen Tuđmanov izbor za dopisnoga člana Akademije 1965. godine.

Jure Krišto u raspravi »Katolička crkva i katolicizam u djelu Franje Tuđmana« (str. 381-402) analizira Tuđmanove historijske i druge radove o Katoličkoj crkvi općenito i napose u Hrvatskoj. Prema autorovu mišljenju iz nekih se Tuđmanovih tekstova može očitati i njegov osobni odnos prema katolicizmu.

Nevio Šetić je u raspravi »Franjo Tuđman i Istra« (str. 403.-424) ustvrdio da je dr. Tuđman kao povjesničar, političar i državnik istinski poznao prošlost Istre i njezin proces nacionalne integracije u ukupni hrvatski nacionalni prostor.

Zanimljiv odmak od većine tekstova prilog je Jakše Raguža »Dr. Franjo Tuđman u srpskoj historiografiji« (str. 425-448) u kojem se na temelju analize radova osamdeset i osam suvremenih srpskih historičara daje prikaz njihove percepcije dr. Franje Tuđmana. Autor zaključuje da je suvremena srpska historiografija bez valjanih argumenata, služeći se metodom istrgnutih citata, stvorila negativnu sliku o Franji Tuđmanu kao povjesničaru, političaru i državniku.

Zbornik radova završava prilogom Petra Mamića »Bibliografija radova dr. Franje Tuđmana i bibliografija radova o dr. Franji Tuđmanu (Izbor)« (str. 449-569).

Na posljednjim stranicama Zbornika objavljeno je četrnaest fotografija iz albuma obitelji Tuđman (str. 571-580).

Zbornikom radova *Dr. Franjo Tuđman u okviru hrvatske historiografije* na doličan je način obilježena šezdeseta godišnjica osnutka Instituta, ali i odana počast njegovu osnivaču i prvom ravnatelju, koji je svojim znanstvenim opusom ostavio neizbrisiv trag u hrvatskoj historiografiji.

• *Ivana Žebec Šilj*

Ivica Zvonar, Mons. dr. Fran Barac (1872.—1940.). Život i djelo, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2012., 367 str.

Knjiga Ivica Zvonara o životnom putu Frana Barca, sveučilišnog profesora, katoličkog svećenika, političara i javnoga djelatnika, rezultat je minucioznoga istraživačkog rada na dostupnoj znanstvenoj i publicističkoj literaturi te arhivskoj građi. Autor je sadržaj knjige podijelio na predgovor, uvod, popis kratica, tri poglavlja i zaključak. Na kraju su pridodani kazalo osobnih imena, popis izvora i literature te sažetak na engleskom jeziku i bilješka o autoru.

U »Uvodu« (str. 13-17) Zvonar obrazlaže metodologiju koju je koristio u pisanju knjige. Iznio je i najvažnija istraživačka pitanja koja su ga motivirala da istraži Barčev doprinos na crkvenom, pedagoškom, znanstvenom, društvenom i političkom polju.

U prvom poglavlju, »Život i rad do početka Prvog svjetskog rata« (str. 19-109) detaljno je prikazao Barčevu besprijeekornu karijeru: vrstan gimnazijalac, odličan student, solidan doktorski kandidat, mladi svećenik koji puno obećava. Bio je član brojnih vjerskih društava, studirao je u inozemstvu te odlazio na stručna usavršavanja. U promatranom razdoblju znatna je njegova uloga u pedagoškom radu jer je, službujući kao kateheta u Požegi, odgajao mlade i predlagao izmjene u vjeronaučnom programu. Ulazeći često u polemike s neistomišljenicima, Barac je dosljedno nastupao kao uvjereni katolik.

Posebno potpoglavlje Zvonar je posvetio Barčevu habilitacijskom radu, točnije reakcijama koje je izazvao u javnosti (»Habilitacija i žestoke polemike«, str. 60-

97). Naime, unatoč brojnim pohvalama i pozitivnim recenzijama, Barčeva knjiga *O modernoj katoličkoj apologetici* (Požega, 1907.) — prva hrvatska apologetika uopće — doživjela je u dijelu službene Crkve oštre kritike. Zamjeralo mu se da navodi sumnjive autore, da je dvosmislen, da unosi moderne, neprimjerene filozofijske pojmove; da dira u tradicionalnu skolasliku i da time zadire u temelje katoličke vjere te da mu je ostao još sasvim malen korak do agnosticizma i nevjere. Polemiku koja je trajala godinama, katkada na rubu dobrog ukusa, presjekao je Antun Bauer, sveučilišni profesor, političar i budući zagrebački nadbiskup. Barac je bio autor dvaju godinama rabljenih vjeronaučnih udžbenika: *Liturgika* (Zagreb, 1908.) i *Katolička dogmatika* (Zagreb, 1909.).

U drugom poglavlju, »Aktivnosti u ratnom vremenu (1914.—1918.)« (str. 111-168), Zvonar obrađuje Barčevo svećeničko i političko djelovanje tijekom Prvoga svjetskog rata. Početak rata zatekao ga je kao sveučilišnoga profesora i urednika dvaju važnih onodobnih glasila. Uređivao je teološki dobro osmišljenu i profesionalno vođenu *Bogoslovsku smotru* (1912.—1918.) i *Katolički list* (1914.—1919.), glasilo svećenika Zagrebačke nadbiskupije. U ljeto 1915. izabran je za rektora zagrebačkog Sveučilišta. Iako ne treba zanemariti Barčevo pastoralno i crkveno djelovanje, tijekom rata on se uvelike afirmirao i kao političar. Triput je putovao u Švicarsku kao član Starčevićeve stranke prava, ali i kao čovjek od povjerenja vrha Katoličke crkve u Hrvata. U neutralnoj Švicarskoj razgovarao je s predstavnicima srbijanske vlade i Jugoslavenskog odbora. Prema Zvonaru ti su

razgovori označili početak veza političkih emigranata iz južnoslavenskih zemalja Austro-Ugarske Monarhije i političara u domovini. Međutim, ističe autor, slika političkih stajališta koju je Barac donio u Hrvatsku bila je varljiva. Gledišta Božidara (Bože) Markovića s kojim je Barac razgovarao nisu bila identična onima srbijanske vlade, osobito Nikole P. Pašića.

Barac je posjetio i generala Svetozara Borojevića na sočanskoj fronti, gdje mu je predao počasni doktorat zagrebačkog Sveučilišta, nadajući se pridobiti ga za svoja politička stajališta.

U procesu rušenja Monarhije i stvaranja jugoslavenske državne zajednice, Barac je jedan od nekoliko katoličkih svećenika koji su sudjelovali u radu Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu (1918.).

U trećem i ujedno najopsežnijem poglavlju, »Djelovanje u monarhističkoj Jugoslaviji« (str. 169-319), analizirano je Barčevo djelovanje između dvaju svjet-

